

Smaastykker.

---

1. Till frågan om hemorten för de vikingar, som kämpade mot Håkon jarl i Hjörungavåg.

AF

Ove Moberg.

I Nordens historia omkring år 1000 eller rättare sagt i den historiska litteraturen om denna tid intaga de s. k. jomsvikingarna en framskjuten plats. Alltsedan Jomsborg första gången omnämnts av den danske historieskrivaren Sven Ågesen, ingingo i ett ständigt crescendo uppgifter om jomsvikingar i den gamla nordiska litteraturen med kulmination i de olika versionerna av Jomsvikingasagan. Jomsvikingarna sattes framförallt i samband med de inre stridigheterna i Danmark under slutet av Harald Gormssons regering samt med de tvänne händelser i Nordens historia under ifrågavarande tid, som bredvid de norska Olavernas gestalter mest fånglat de isländska sagomännens fantasi, slaget på Fyrisvallarna och slaget i Hjörungavåg. I dessa berömda drabbningar kommo jomsvikingarna att spela angriparnas roll. Deras samhälle framställdes som det ideala vikingasamfundet, och jomsvikingarna själva blevo inkarnationen av nordbornas vikingaideal¹.

Medan föregående forskning i stort sett godtog de isländska sagomännens uppgifter om Jomsborg och jomsvikingarna och sökte efter bästa förmåga sammanjämka de ej alltid överensstämmande uppgifterna därom, har i senare tid en rakt motsatt

¹ Jfr. L. Weibull, Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000, exkurs II, passim.

uppfattning gjort sig gällande. I en exkurs till »Kritiska undersökningar i Nordens historia omkring år 1000« företog L. Weibull en undersökning av källorna till detta illustra vikingasamhälle och berättelserna om dess medlemmars hjältedater. Det resultat, som han kom till, borttog det mesta av de gamla hjältarnas berömmelse och kom tron på deras sägenomspunna borg att vackla. Han undersökte de olika händelserna, i vilka jomsvikingarna uppgivits hava spelat en roll, och överallt kom han till samma resultat: de bragder, som jomsvikingarna berättats hava utfört, tillskrevos i de äldsta källorna icke jomsvikingar utan andra. Namnet Jomsborg och beteckningen jomsvikingar äro inte omnämnda i samtida källor utan uppdyka först c:a 200 år efter den tid, då de antagits hava existerat. Av denna anledning ställde sig Weibull den frågan, huruvida Jomsborg och jomsvikingarna överhuvudtaget existerat. Enligt hans mening fanns intet tvivel om svaret. »Jomsborg och jomsvikingarna äro«, förklarade han, »i nära 200 år efter den tid, då de skulle ha existerat, fullständigt okända, och när de omsider införas i historien, tilldelas dem av en ständigt växande tradition en serie av bragder, vilka tidigare tillskrivits andra; samtidigt skapas tvenne varandra motsägande, men av varandra nära beroende teorier om borgens och samfundets grundläggning, och som den ene av grundläggarna insättes Palnatoke, en sagogestalt, som för detta ändamål flyttas från Danmark till Vendland och efter flera metamorfoser omsider blir krigareflockens hövding. Det nordiska Jomsborg och de jomsvikingar, den danska och isländska traditionen känna, ha aldrig existerat«¹.

Weibulls operation var för kraftig för att inte väcka gensaga. I (Dansk) Historisk Tidsskrift, VIII. 3, s. 263 ff., publicerades en uppsats om jomsvikingarna av Finnur Jónsson, i vilken denne företog en undersökning av hemorten för de vikingar, som kämpade mot Håkon jarl i Hjörungavåg. Några

¹ Weibull, a. a., s. 191 f. I »Om Nordens äldsta historieforskning«, s. 55 ff., har S. Bolin sökt klarlägga de förhållanden, som ledde till uppkomsten av Jomsborg och jomsvikingarna i den gamla nordiska litteraturen.

av angriparna i detta slag, Sigvalde, Bue och Vagn, vilka senare uppgåvos vara hövdingar i Jomsborg, tillerkändes även av L. Weibull historisk existens¹, men enligt Weibulls mening hade de ej något med Jomsborg och jomsvikingarna att göra. Ty den samtida skaldediktningen betecknade, framhöll han, angriparna som danskar: enligt Eyvind skaldaspillir stod slaget mellan Norges styresmän och ödanerna; Thorleif skuma förklarade, att hans klubba skulle bli danskarna till men; enligt Vagn begav sig Sigvalde hem till Danmark, etc.²

Finnur Jónsson granskade i sin uppsats de skaldestrofer, som omnämna slaget i Hjörungavåg. Först anförde han, vad som omtalas därom i Eyvind skaldaspillirs dikt Háleygjatal, i vilken det enligt Finnur Jónsson bl. a. heter, att »landherskerne (Hakon och Erik) førte rask deres flåde mod Ødanerne — da krigeren (vistnok Sigvalde) førte skibene sydfra mod deres hær«. Omöjligt är det inte, förklarade Finnur Jónsson, »at betegnelsen 'Ødaner' her tager sigte på øen Jóm (Wollin)«³. Thorleif skuma, som deltog i slaget, diktade såsom ovan omnämnts en strof om den klubba, med vilken han skulle kämpa, och som han kallade »Bues benbrud, Sigvaldes ulykke, vikingers mén, Hakons værn«. De två raderna »vikingars mén, Håkons værn« äro omstridda. L. Weibull ansåg dem för äkta, men då måste han vara förberedd på, förklarade Finnur Jónsson, »at de som hævder linjernes ægthed vil påstå: 'men der har vi jo Jomsvikingerne lyslevende'«⁴.

Även de andra samtida dikterna genomgingos av F. Jónsson. Han måste visserligen konstatera, att Jomsborg och jomsvikingarna icke omnämnas i dessa. Men vi måste, framhöll han, hava klart för oss, att versens form och vad därtill hörer lägger ett starkt band på skalden med avseende på valet ord och uttryck; ett sådant kort ord som danir, med vilket angriparna betecknas, passar utmärkt till drottkvättens versmått. I den utförliga

¹ A. a., d. 192.

² Jfr. a. a., s. 186.

³ F. Jónsson, a. a., s. 264 f.

⁴ A. a., s. 265.

dikten om jomsvikingarna av biskop Bjarne Kolbeinsson omkring år 1200 nämnes ej heller namnet Jomsborg. Beteckningen jomsvikingar anföres blott en gång, och på ett annat ställe i dikten betecknas angriparna även här såsom *danskir*¹.

Slutligen anförde Finnur Jónsson en strof av Tindr Hallkellsson, i vilken det utsäges, att krigaren (Håkon jarl) tillfogade vundernas följe sår. L. Weibull hade förklarat, att uttrycket »vundernas följe« var »osäkert och tydligen icke ursprungligt« och som stöd därför hänvisat till textvarianterna i A-upplagan av Finnur Jónssons utgåva av den norsk-isländska skaldediktningen². Finnur Jónsson bemötte Weibulls påstående därom och hävdade, säkerligen med rätta, att läsarten *vann á Vinða sinni* är den riktiga. Detta uttryck visar oss med oemotgängelig säkerhet, förklarade Finnur Jónsson, »at der blandt Hakon jarls motstandere også var 'vender' eller mænd fra Venden«, samt att »Sigvalde som høvding i Jomsborg (på vars existens Finnur Jónsson ej tvivlade) på det berømte tog til Norge har haft Daner og Vender med sig, samt at udtrykket antyder Jomsvikingernes virkelige tilværelse«³.

I »Historisk-kritisk metod och nordisk medeltidsforskning« bemötte L. Weibull punkt för punkt F. Jónssons argumentering och hävdade, att Jomsborg och jomsvikingarna icke räddats genom Finnur Jónssons undersökning. Jag skall här icke närmare redogöra därför utan endast upptaga till behandling en samtida skaldestrofs uppgift, som både L. Weibull och F. Jónsson använt såsom stöd för sina vitt skilda antaganden om hemorten för de vikingar, som angrepo Håkon jarl, men som ej kan användas för vare sig den enes eller den andres ändamål, ifall man behåller den så, som den är traderad i handskrifterna.

Jag syftar härvid på den förut omnämnda strof 13 av Eyvind skaldaspillirs dikt Háleygjatal, som i Finnur Jónssons utgåva av den norsk-isländska skaldediktningen, avdelning B, har följande utseende och översättning:

¹ A. a., s. 267 f.

² Weibull, a. a., s. 186.

³ F. Jónsson, a. a., s. 270 f.

*Þar varð minstr
meinvinnqndum
Yngvifreys
qndverðan dag
fagnafundr,
es flota þeystu
jarðráðendr
at Eyðqnum.*

Dér blev intet glædesmøde om morgenen for krigerne, da landets styrelse (Hakon og Erik) lod deres flåde storme frem mod Ødanerne¹.

Såsom förut omtalats, framhöll Finnur Jónsson i sin ovan nämnda uppsats, att det ej är omöjligt, »at betecknelsen 'Ødaner' her tager sigte på øen Jóm (Wollin)«². På ett annat ställe, i tolkningen av stroforna till Heimskringla, antog han, att beteckningen ødaner för angriparna i Hjörungavåg använts »måske fordi de fleste stammede fra Bornholm (?)«³.

L. Weibull bemötte i sitt sist anförda arbete det förstnämnda antagandet av Finnur Jónsson. Enligt Weibull tala de samtida skaldedikterna endast om vikingar av den speciella typen daner. Vidare förklarade han, att »Eyvind Skaldaspillir bestämmer på ett sätt, som gäller dem alla, dessa daner närmare. De äro ødaner⁴. Finnur Jónsson griper till förklaringen, att därmed skulle kunna avses ön Wollin vid Odermynningen. Det kan icke vara hans allvar. Men skulle han mot förmodan vidhålla hypotesen, har jag endast att hänvisa till den fastslagna betydelsen av ordet ødaner och till Vagn Åkessons utsago, att Sigvalde, deras ledare, for hem till Danmark. Håkon jarls motståndare i Hjörungavåg voro vikingar från de danska öarna⁵. Det är detta, verserna innehålla«⁶.

¹ Den norsk-islandske Skjaldedigtning, ed. F. Jónsson, B. I, s. 62.

² D. H. T., VIII; 3, s. 265.

³ Heimskringla, ed. F. Jónsson, IV, s. 89.

⁴ Spærrat av förf.

⁵ Spærrat av förf.

⁶ L. Weibull: Historisk-kritisk metod och nordisk medeltidsforskning, s. 84.

Nu är emellertid förhållandet det, att handskrifterna till ovan anförda strof av Háleygjatal inte alls innehåla någon uppgift om att Hákon jarls angripare voro ödaner. L. Weibull har nämligen i sin polemik mot Finnur Jónsson begagnat som stöd för sin bevisföring en uppgift, som tillkommit genom en textändring, företagen av Finnur Jónsson. I A-upplagan av dennes utgåva av skaldediktningen har nämligen Eyvinds strof följande utseende:

*Þar varð miNztr
meinvíNaundom
yngvi freys
öndverþan dag
fagnafundr
er flota þeysto
iarðradendr
at eyðöndom¹.*

Det sista ordet *eyðöndom*² är dat. plur. av *eyðandi*, pres. part. av verbet *eyða* och betyder rätt och slätt »för de ödeläggande, för härjarna«, och de tre sista raderna skola översättas med »då landsstyrarna lät sin flotta angripa dem, som förhärjade landet«³. Snorres omgivande prosa talar för att ovanstående översättning är riktig. Ty han berättar om jomsvikingarna, att de började att härja, så snart de kommo till Hákon jarls rike, att de härjade överallt där de foro fram, osv.⁴

Finnur Jónssons ändring av handskrifternas *eyðöndum* till *Eyðönum* är godtycklig och förrycker strofens sakliga innebörd. Den måste förkastas. Därmed faller L. Weibulls begränsning av de angripande vikingarnas hemort till de danska öarna. Då denna L. Weibulls inskränkning av hemorten redan satt spår

¹ Skjaldedigtning, a. ed., A I, s. 70.

² En variantform *eyrindom* finnes, men denna giver ingen mening.

³ Jfr. E. A. Kock, *Notationes norrœnæ*, häfte 26.

⁴ *Heimskringla*, a. ed., I, s. 325 ff.

efter sig i den historiska litteraturen¹, kan det vara skäl att inför historiskt forum påpeka, att den endast är möjlig genom att godtaga en obefogad textändring.

2. Christiansburg. Et dansk Byanlæg i Oldenburg i 17. Aarhundrede.

Af

Vilh. Lorenzen.

1671 erhvervede den danske Krone den formelle Ret til Kongefamiliens gamle Stamland, Grevskabet Oldenburg med Grevskabet Delmenhorst, selvom den endelige Overtagelse kun besværligt og langsomt gik i Orden². De to Grevskaber laa klemmt inde mellem Grevskabet Østfriesland i Vest og den svenske Besiddelse, Hertugdømmet Bremen — de tidligere Bispedømmer Bremen og Verden — i Øst. Mod Syd grænsede det op til Bispedømmet Münster, et lille svensk Landomraade, Wilderhausen, et lignende lille Omraade, der laa under Landgrevskabet Hessen-Kassel og Hertugdømmet Brunswig-Lüneburg.

De to, nu danske, Grevskaber laa følgelig midt inde i den almindelige tyske statslige Forvirring. Kun mod Nord var Belliggheden mere fri — her stod de gennem Jahdebugten i Forbindelse med Nordsøen og den store Verden — ogsaa med den danske Kronens øvrige Lande.

I Forholdet til Kongeriget Danmark — selv til Hertugdømmerne — laa de to smaa Grevskaber meget isoleret — stærkt udsat for Angreb i Tilfælde af Krig; de maatte kræve et stærkt militært Forsvar. Og skulde de kunne udnyttes som storpolitisk Aktiv — f. Eks. til at knytte ogsaa det svenske Hertugdømme Bremen eller Dele deraf i Øst og Østfriesland i Vest til Danmarks Krone — vilde det tillige kræve et Krigsberedskab saa stærkt,

¹ Curt Weibull: Sverige och dess nordiska grannmakter under den tidigare medeltiden, s. 59.

² G. Rühning: Oldenburgische Geschichte, 1911, II, p. 78 ff.